

Austatud daamid ja härrad!

Lugupeetud kuulajad!

Meie armsa Eesti Vabariigi juubelinädalal külastasid Vabariigi Valitsuse liikmed meie kunagiste riigimeeste sünnikohti ning sõlmisid nendes 14 riigivanema fotoskulptuuride kaela sinimustvalged sallid. Minul oli suur au täita see ülesanne kaks päeva enne meie vaba riigi sajandat sünnipäeva just Jaan Tõnissoni kodukohas, Mursi talus Viljandimaal.

Ma mäletan hästi seda väga külma päeva ning paljusid Eestimaa paiku, mida ma toona peaministrina külastasin. Mul on ka selgelt meeles, et just Mursi talu juures selgines taevast. Viljandimaa päike soojendas sel kargel pärastlõunal kõiki, kes olid tulnud kokku, et ühele meie silmapaistvamale riigimehele austust avaldada. Mulle tulevad meelde need inimesed, noored ja vanad, külarahvas, kohaliku kooli lapsed, pered, kodutütred ja noorkotkad, kaitseliitlased, Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmed. Usun, et me kõik mäletame seda päeva veel kaua.

Austatud siinviibijad!

Jaan Tõnissonil on meie omariikluse kultuuris väga oluline roll. Samuti selles, et eestlastest sai möödunud sajandil riigirahvas kultuurrahvaste peres. Tema elukäik näitas meile, et rahvuslike aadete eest tuleb ja saab võidelda ka kõige keerulisematel aegadel. Tema sihikindlus ja kompromissitus tõi talle rohkesti pooldajaid ning austajaid, kuid paratamatult ka vaenlasi ülejäänute hulgas.

Tõnisson näitas oma elu ja tegevusega teed ning eeskujul paljudele toonastele ja ka tänastele põlvetele. Ainuüksi aastatel 1888-1892 Tartu Ülikoolis õigusteaduse õppimine, oli siis suur edulugu. Tema toonase eluperioodi dokumenteeris tänuväärselt Ants Piip, kellest sai hiljem üks Tartu rahudelegatsiooni liige, mitmekordne välisminister ning riigivanem.

Professor on meenutanud Jaan Tõnissoni 70. sünnipäeva mälestusteoses, et just Tõnisson oli esimene Eesti Üliõpilaste Seltsi värvitud tudeng, keda temal näha õnnestus. Ants Piibu lähedane sugulane oli sulaseks Tõnissonide talus. Tulevane riigimees sai oma sugulast Mursi talus külastades endale eluks suure unistuse – saada ka kord haritud meheks ning omada õigust kanda sellist uhket tudengimütsi.

Igasuguse kahtluseta kuulub Jaan Tõnissonile Eesti Üliõpilaste Seltsi esimehe ja hilisema auvilistlasena rahvusliku tudengiliikumise ajaloos eriline koht. Samuti on tal teisi ja võrdselt märkimisväärsed teened just paljude rahvuslike ja meie omariiklust tugevdanud ettevõtmiste juures. Seda ka juba enne Eesti Vabariigi loomist.

Jaan Tõnisson tõuseb riigivanemate seas esile selle poolest, et tema rahvuslikus ja poliitilises tegevuses me saame eristada mitmeid erinevaid perioode. Kõik need eeldasid selles olukorras olnud inimeste teatud kohanemist uute oludega ja tihti ka kompromisside tegemist. See ei olnud Jaan Tõnissoni kui tugevate veendumustega inimese jaoks kindlasti alati kerge.

Üheks ja seniajani väga märgiliseks sündmuseks tema eluloos oli kindlasti 1896. aastal koos Villem Reimani, Oskar Kallase ja Karl Koppelliga ajalehe Postimees omandamine. Lehe peatoimetaja roll polnud toona kindlasti väiksem väljakutse kui tänapäeval ning ajalehe väljaandmine ei ole mingil juhul lihtne. Samas teame praegu hästi, milline on olnud Postimehe kaal meie kultuuriloos.

Siit Tartu Pauluse kirikust pole sugugi kaugel Miina Härma Gümnaasium, mis asutati Jaan Tõnissoni osalusel 1906. aastal Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi I järgu Tütarlaste Koolina. Veendumusest, et just eesti keeles hariduse andmine on meie rahvuse kestmise jaoks määrava tähtsusega, sai sellest esimene eestikeelne keskkool.

Head kuulajad!

Jaan Tõnissoni üheks suureks teoks oli kindlasti ka see, et ta panustas ja mõjutas Eesti poliitikat toonase aja kohta erakordselt pika aja jooksul. 20. sajandi alguses muutusid poliitika tegemise võimalused päevade, mitte ehk aastatega, nagu me praegu harjunud oleme.

Kindlasti oli tema üks poliitikueltu tipp hetkedest aastal 1906, kui Tõnisson valiti ajaloolise saavutusena Vene keisririigi esimese riigiduumi saadikuks. Samas jõudis ta ka siis oma kindlameelsuses vastasseisuni impeeriumi võimudega. Niinimetatud Viiburi märgukirjale alla kirjutamine päädis talle toona koguni kolmekuulise vangistusega.

Selle juhtumi osas on mitmed meie ajaloolased hinnanud, et riigimehe võitlusvaimu kammitsemise asemel andis see Tõnissonile jõudu ja indu juurde. Tõnisson uskus toona, et ajalooline õiglus on tema poolel. Meie võime siin Tartu Pauluse kirikus täna ainult kinnitada, et tal oli õigus.

Auväärt siinviibijad!

Jaan Tõnisson jõudis teenida meie riiki nii Maapäeva kui Asutava Kogu saadiku, Ajutise Valitsuse ministri, mitmekordse valitsusjuhi ning Riigikogu esimehena. See muljetavaldav loetelu pole seejuures kaugelki ammendav. Ta oli suurmees, kes suutis oma elu jooksul uskumatult palju. Tõnisson näitas oma elu ja tegevusega kõigile kaasaegsetele ning järgnevatele põlvvedele, et kui ühendada truudus kõrgetele eesmärkidele ning sihikindel töö, siis on võimalik tuua need ideaalid elupraktikasse.

Tema elukaar katkes sama ebaõiglaselt kui paljudel teistel meie riigivanematel. Meie praeguses valitsushoones, Stenbocki majas on Riigivanemate saal, mille seintel ripuvad riigimeeste portreed. Maalide juures on kirjas ka meie suurmeeste surma-aastad ning need on paraku üleliia sarnased. Jaan Tõnissoni portree all on aasta 1941 järel küsimärk ning tema elu lõpust pole meile palju teada. Seepärast olen seal saalis seistes tihti mõelnud, et kui ülekohtune võib olla ajalugu.

Mõeldes Eesti riigi rajajate rasketele ja traagilistele läbielamistele on raske kujutleda, kas nad sõandasid toona isegi unistada, et meil on ühel päeval võimalik tähistada Eesti Vabariigi sajandat juubelit. Riigivanemate saalis neid mõtteid mõeldes saan ma alati kindlust teadmisesest, et kõik me pingutame iga päev, et ükski põlvkond meie tulevates sajandites ei kahtleks.

Soovin meile kõigile väärikat Jaan Tõnissoni 150. sünniaastapäeva tähistamist!

Jõudu Eestile!